

A optsprezecea Olimpiadă internațională de lingvistică

Ventspils (Letonia), 19–23 iulie 2021

Problema pentru competiția pe echipe

Sunt date câteva enunțuri în limba garifuna. Majoritatea enunțurilor provin din două texte (*Garinagu* și *Áfaruwati méisturu luagu mua*).

- A. Aban háluahani, madein hamuti.
- B. Aban hariñagun tun uwala.
- C. Aban hayabuin súdara lun houdin aríahai hama, mahantiñu dari laruga, binafi ligía háluahani, abanti hadeiruni.
- D. Aban sunti wagía laru beya waganowa lugundun le ñeingiñela wadeirai wawiwandun lun houdin waguburigu óuchaha.
- E. Aban wayabuin lun gabarabaila wayabuin hauéi harutiñu lugundun le habuserun hayuseruniwa kei haidamuni.
- F. Abanya hawarun lun aban lumada, Fernando liña, aban lidin áluahai lumaya aban méisturu ñeingiñe tidan IDES, Elmer.
- G. Aluguruwatu muna to luagu buiti tebegi.
- H. Anhein ayawaha irahü, bíchigame duna lun.
- I. Ariengatina bun lun bichugunu lun.
- J. Ariengatiñu hayabuibala.
- K. ¿Átiri bafayeha tuagu dúnigu?
- L. Bimarugaru guríara achülúra yaroun Rubadan.
- M. Dan layánuhan numa sunwandan náunabuni.
- N. Dan le achülürubai ora [sp. *hora* ‘timp, oră’] lun wounahouniwa wayabuibai Yurumein giñe, anurarügütiwa ñein giñe tidan úrüwa guríara.
- O. Dan le hachülürun lidan fulasu le, hadeirunrügü limoto [sp. *moto* ‘motocicletă’] labu likasku [sp. *casco* ‘casă’].
- P. Dan le tatihali nadagimei aban laluguraha halaü, dábula.
- Q. Dan me liabin búguchi, aban towen búguchu.
- R. Darí numuti irahü le meiginbai uwi.
- S. Daríti tachülürun lúguchu aban tariñagun lunla madourunla chumagü le áfarubani.

- T. Gürüla ounli núhabu.
- U. ¿Halía barumuga?
- V. Hiláguatiñu tidan giñe aban guríara lugunduti le ban hañondogunu flúaru [eng. *flour* 'făi-nă'] lun hadügun heigin umada hadüga durudia.
- W. Hou hamutu durudia tuguya aban houwegun hañibibaña ñi.
- X. Ibdieti ni woun kaba lan waluguraha.
- Y. Ibdieti tiri nóguchu lun.
- Z. ¿Ka badügubai?
- AA. ¿Kaba badüga haruga?
- AB. ¿Kaba ayánuha buagu?
- AC. ¿Ka funa uagu láfarai! ladüga hísiyeti uadagimanu lun.
- AD. ¿Ka ichügun dúnigu to bun?
- AE. ¿Ka unba badügai?
- AF. Keiti mabuserun wama idamuniwama, ítara gubeiñadiwa lumagiñe wachülürun lidan fulaso lira, mabuseruntiwa lun idamunibadiwa; aban wayabuin úrüwa ñaunti wagei lun wachülürun yahoun.
- AG. Láhurudaguñai larüna lau abuidagülei le.
- AH. Lárigi aban wawoura wachari lidan sun fulaso le ñiwabai lun buga gabarala lañahowniwa ereba lun weigin.
- AI. Lárigiñe ladüguni aban tiabin lagütu aban tidin adumureha luma nóguchi lun buga lafurenderun luádigimari flansu.
- AJ. Lárigiñe ladüguni lani práktika [sp. *práctica* 'practică'] tidan IDES, aban híchugun adagimanu lun ñein tidan tayer [sp. *taller* 'atelier'] lani flansu.
- AK. Lárigiñe lásurun ladüguni lani plan básiko [sp. *plan básico* 'plan de bază'], aban lasagarun perito merkantil [sp. *perito mercantil* 'contabil']; lidinti adügai lani práktika [sp. *práctica* 'practică'] tidan IDES.
- AL. Lidan lubei wachülürun lidan fulaso le giribai Indura, wahati ya wele afagai sungubei wadügüni lun gabarala wawanserun.
- AM. Lidan wachülürubai Rubadan ñeingiñe wayabuin yahaun dusu lidan gádürü hati.
- AN. Ligía máluahanhabani súdara, ladüga mabuseruntu lóguchu lun ladourun.
- AO. Mafeidira wamai wañeñe.
- AP. Marihin numutibu.

- AQ. Méisturu [sp. *maestro* ‘profesor, învățător’] Marlon aban liabin Balisigiñe luagu gádürü irumu lau.
- AR. Míbediwa achülürutiñu yahoun.
- AS. Nariñahali wachülürun le hun yahoun lidon fulaso le giribai Indura.
- AT. Ñeingiñe aban matrikularüwala [sp. *matricular* ‘a se înscrie’] lun lebelurun kolehio [sp. *colegio* ‘liceu’].
- AU. Ñeingiñe aban táwarun tun litiña, alugüdaun luagu doínhala dusu machülüngilila.
- AV. Ñeingiñe aban tiabin lúguchu Balisigiñe habu sun líbirigu tidan busu [sp. *bus* ‘autobuz’] lun yahaun.
- AW. Ñeingiñe híseti lun, labunugun; aniheinti aban fulasu luma ya Tres Konchas haña lun.
- AX. Ñeinti labunugua sagüti láfuridun kolehiogiñe [sp. *colegio* ‘liceu’] raban weyu aban lidin abunugua ñein.
- AY. Nichuguba aban pópoutu bun lun basagarun gíbeti úduraü.
- AZ. Pero [sp. *pero* ‘dar’] aniheinti aban chumagü, aban lerederun asigenaha luma luagu fulasu le darí lun ladurun larigeirugu.
- BA. Pero [sp. *pero* ‘dar’] ligía híseti uadagimanu lun, aban ladügun lani tayeri [sp. *taller* ‘atelier’] habiñe.
- BB. Sun le gábara lumuti ladügun lun labagaridun adüga lumuti.
- BC. Tidán aban aban hachagarun kali [sp. *cal* ‘var’] tidon flúaru [eng. *flour* ‘făină’] lun gabarala hounwegun.
- BD. Wéiriti eyeri le.
- BE. Wéiritu hiñaru to.
- BF. Weyu ligira aban lidin doün nege disi, machülünti, aban táwaha lani señora [sp. *señora* ‘femeie adultă, soție’] houn sun lumadagu anhein anihein lubei hama.
- BG. Ya Duruwiyu lebelura lidan furumiñe furendei dari lun ladüguni lagumuhoun le lisisin.
- BH. Yagiñe waruguda lun woudin Balisi, híbiri lun Nigarawoun, híbiri lun Wadimalu.
- BI. Yara Lagunurugu anihein badiya; bunaguati badiya, yuga, alugurahati watu, eifi, awasi.
- BJ. Yumbuitina hamuga anhana giara.

Garínagu

1. *Vă voi povesti cum am ajuns noi în acest loc numit Honduras.*
2. *Când a sosit timpul să ne trimită din Sfântul Vincentiu, am fugit de acolo în trei vapoare.*
3. *Apoi am venit ca să putem pleca de la cei albi, pentru că aceștia voiau să ne folosească ca sclavii lor.*
4. *Cum nu voiam să fim sclavi – fiindcă din momentul în care am ajuns în acel loc eram sclavi – deci, cum nu voiam să fim sclavi, am venit în acele trei vapoare până aici.*
5. *Într-unul [dintre vapoare], atunci, au pus var în făină pentru ca ei să moară.*
6. *Cei dintr-un vapor au murit când s-au pus să frământa făina pentru a face tortille.*
7. *Au mâncat tortillele și apoi au murit pe drum.*
8. *Puțini dintre noi au ajuns până aici.*
9. *Doar două vapoare au ajuns la Roatan.*
10. *Când noi am ajuns la Roatan, era 12 aprilie.*
11. *De aici ne-am dus la Belize, alții la Nicaragua, alții la Guatemala.*
12. *Apoi cu toții ne-am stabilit pe malul mării, fiindcă acolo ne-am găsit mijloacele de subsistență, pentru ca strămoșii noștri să meargă la pescuit.*
13. *Așa că ne dedicăm agriculturii peste tot pentru a putea coace casava ca să o mâncăm.*
14. *De când am ajuns în acest loc numit Honduras, am suportat de toate pentru a putea avansa.*

Áfaruwati méisturu luagu mua

15. *Profesorul Marlon a venit din Belize când avea patru ani.*
16. *Aici, în Trujillo, a intrat în clasa întâi [și a rămas] până a terminat clasa a șasea.*
17. *După ce el a terminat [școala primară], a venit bunica lui și a vorbit cu tatăl meu pentru ca el să învețe să lucreze cu lemnul.*
18. *Când a început să lucreze, vindea scaune și mese.*
19. *Așa că s-a înscris și a intrat la liceu.*
20. *După ce a terminat, și-a făcut planul de bază și a obținut diploma de contabil; și-a făcut practica la IDES.*
21. *După ce și-a făcut practica la IDES, i-au dat un post acolo la atelierul de lemn.*
22. *Dar el iubea munca și a făcut un atelier în casa lor.*
23. *Așa că îi plăcea să semene; avea un teren în Tres Conchas, cum o numesc ei.*
24. *Acolo semăna; de fiecare dată când ieșea din liceu după-amiaza, mergea să semene acolo.*
25. *Dar era un metis care a început să se certe cu el din cauza terenului ăla, până când [a ajuns] să-l împuște în ureche.*
26. *Ziua aceea s-a încheiat, era ora zece și el nu sosea, soția lui a sunat pe toți prietenii lui pentru a-i întreba dacă este cu ei.*
27. *Apoi i-au zis ei că nu era [cu ei].*
28. *Așa că ea a sunat-o pe mătușa lui pentru a întreba [cum s-a întâmplat] că era deja miezul nopții și el nu sosise.*
29. *L-au sunat din nou pe un prieten de-al lui numit Fernando, care a plecat să-l caute împreună cu un alt profesor de la IDES, Elmer.*
30. *Când au ajuns în acel loc, i-au găsit doar motocicletă și casca.*
31. *Apoi l-au căutat, nu l-au găsit.*

32. *Apoi au venit la poliție pentru ca ei [polițiștii] să meargă cu ei să îl caute, [dar] ei [= polițiștii] nu au vrut [să vină]; până ziua următoare l-au căutat și în final l-au găsit.*
33. *Așa că a venit mama lui din Belize cu toți frații lui într-un autobuz până aici.*
34. *Când a ajuns mama lui, i-a rugat să nu-l trimită la închisoare pe metisul care îl omorâse.*
35. *De aceea poliția nu îl caută, pentru că mama [lui Marlon] nu vrea ca ei să-l trimită la închisoare.*
36. *De ce l-o fi ucis! Era o persoană harnică.*
37. *Acolo în Barranco Blanco avea pepeni verzi; semăna pepeni verzi, manioc; vindea lemne de foc, fasole, porumb.*
38. *Tot ce putea face ca să trăiască, făcea.*

(a) Identificați traduceri corespunzătoare propozițiilor rămase:

39. *Eu îți dau o barcă ca să prinzi mulți pești.*
40. *Ei au zis că vor veni.*
41. *Eu ți-am zis să i-o dai pe ea lui.*
42. *Să nu ne pierdem limba.*
43. *Când va veni tatăl tău, mama ta va muri.*
44. *Căinele m-a mușcat de mână.*
45. *Dacă băiatul plânge, îi dai apă.*
46. *Se vând case la prețuri bune.*
47. *Acest bărbat este înalt.*
48. *Această femeie este înaltă.*
49. *Eu l-am întâlnit pe băiatul care nu mănâncă carne.*
50. *El nu știe cum o cheamă pe mama mea.*
51. *El își freacă brațul cu această mătură.*
52. *Eu nu te văd.*
53. *Eu aș veni dacă aș putea.*
54. *Noi nu mai știm ce să vindem.*
55. *Când el vorbește cu mine, îi răspund mereu.*
56. *Cine ți-a dat rochia aceasta?*
57. *Unde dormi?*
58. *Ce făceai?*
59. *Pentru cine o vei face?*
60. *Ce vei face mâine?*
61. *Cine te va recomanda?*
62. *Cât de mult ai plătit pentru rochia aceasta?*

△ Multe cuvinte din garifuna provin din alte limbi. În frazele (1–62) de mai sus, există unele cuvinte împrumutate din următoarele surse:

spaniolă: *avanzar* [abaŋsár] ‘a avansa’, *aprender* [aprendér] ‘a învăța’, *maestro* [maéstro] ‘profesor, învățător’, *patilla* [patíya] ‘pepene verde’, *sacar* [sakár] ‘a scoate, a obține’, *tía* [tía] ‘mătușă’, *tortilla* [tortíya] ‘tortilla’, *yuca* [yúka] ‘manioc’

franceză: *dix* [dis] ‘10’, *douze* [duz] ‘12’, *place* [plas] ‘loc’, *premier* [prəmje] ‘prim’, *quatre* [katr] ‘4’, *six* [sis] ‘6’, *table* [tabl] ‘masă’

kari’ña: *ereepa* ‘mâncare’ (> sp. *arepa* ‘lipie de porumb’) și multe altele

(b) Traduceți în limba română:

- Ariengatu nóguchu nun nabuidunu muna.
- Hísieti uwi lun.
- Nani guríara to.
- ¿Ka babuserubai?
- Íbidieti nun átirila irumu tau.
- Yumbuitibu hamuga anhabu giara.
- Áfarati búguchi aban ounli.
- Háluaha háfuridun óuchaha haruga.
- Nidin aríahai úduraü.
- Nuguya mabuseruntina nuádigimari.
- ¿Ka tiri lani señora?
- Ariha hamutina súdara.
- ¿Ka abu ludin?
- ¿Ka biribai?
- Wagía madüguntiwa guríara.
- Máfaru numutu hiñaru to.

(c) Traduceți în limba garifuna:

- *Eu nu știu cum îl cheamă pe tatăl tău.*
- *Ei nu văd acest loc.*
- *Voi nu știți cum îl cheamă pe acest bărbat.*
- *Această mătură este a noastră.*
- *Tu nu m-ai ucis.*
- *Noi nu vedem această barcă.*

(d) Limba lokono este o limbă-soră a garifuna. Sunt date câteva cuvinte în limba lokono și traduceri lor în limba română în ordine aleatorie:

aba, biama/bian, bui, dike, diki, donkon, dukhun, duna, farun, hiyaro, khabo, kuthu, lira, tora

*femeie, bunică, ureche, mână, braț, acel, acea,
tu, a ucide, a dormi, a vedea, după, unu, doi*

- i. Determinați corespondențele corecte.
- ii. Într-un stadiu anterior, rădăcina cuvântului lokono pentru ‘a dormi’ conținea o consoană diferită. Care sunet s-a schimbat?

△ Corespondențele fonetice din cuvântul pentru ‘acea’ pot să nu fie exact la ce v-ați aștepta.

(e) Când vorbesc garifuna, femeile și bărbații folosesc uneori cuvinte diferite pentru aceleași concepte. Observați următorul tabel și completați spațiile goale. (Cele hașurate nu trebuie completate.)

garifuna (vorbire feminină)	garifuna (vorbire masculină)	lokono	kari'ña	română
eyeri		wadili	wokory	
	ati			<i>ardei iute</i>
		dei	awu	
		dakoti	ypupuru	<i>piciorul meu</i>
			ajamosaiky	<i>unghia/gheara ta</i>
		kathi	nuno	
	baligi		werùndpo	
	amürü	bui		→ (d)
				<i>hamacul meu</i>
	würi			<i>femeie</i>
	hugía (huguya)		amyjaron	
		kabun	oruwa	
	günwüri		kowai	<i>cârlig</i>
hürü	wayumu	koa	wajumo	<i>crab</i>
		kodibio	tonoro	
		dalikin	yjeki	<i>animalul meu de casă</i>
		marishi	awasi	
			enàtary	<i>nasul lui</i>
			kurijara	
		banahu	ore	
		shifen	ituna	<i>a se amărî</i>
	mua		nono	
		shimarha	pyrywa	<i>săgeată</i>
		oniabo, iniabo	tuna	
		khayaba	kusipo	<i>purice</i>
		ikikhodo	wàto	
		hadali		<i>soare</i>
		bahu rheroko	pena	<i>ușă</i>
	núbana		yjere	
		shiba		<i>piatră</i>
		udaha	pi	<i>piele</i>

Unele (nu toate) dintre cuvintele de completat sunt date mai jos:

agifida, amoro, au, balishi, bena, bodehi, bubada, búbara, dakora, dübü, dunuru,
 gimara, hayaba, horhorho, hui, lígiri, lushiri, niligün, nógudi, nügüra, topu, ubanaü,
 uburei, úraü, weju, worryi, wügüri, yegü

cenușă, pasăre, pământ, ficat, lună, ficatul meu

⚠ Corespondențele fonetice din cuvântul pentru 'lună' pot să nu fie exact la ce v-ați aștepta.

(f) Sunt date câteva enunțuri în limba lokono și traducerile lor în limba română în ordine aleatorie:

1. Bian thoyothonon dadukha.	A. Sunt două forme de relief aici.
2. Bian horhorho yâka.	B. Eu am văzut două femei adulte.
3. Bian kasakabo diki landa.	C. El se va bate cu jaguarul.
4. Dashî danoro diakoka.	D. Femeia adultă va auzi păsările.
5. Dashimakufa hîri lokoa hu.	E. Eu vă voi spune pe numele vostru.
6. Ikî kolokoka to hime.	F. El a văzut jaguarul.
7. Ludukha to kabadaro.	G. Peștele este în foc.
8. Lufarafa to kabadaro oma.	H. Ei mă vor batjocori.
9. Lufarafa.	I. El se va bate.
10. Lufarufa aba kabadaro.	J. El a ajuns două zile mai târziu.
11. Namithadufa de.	K. Femeia adultă va asculta păsările.
12. To thoyotho kanabafa to kodibiobe khonan.	L. El va omori un jaguar.
13. To thoyotho kanabufa to kodibiobe.	M. Capul meu este pe gâtul meu.

i. Determinați corespondențele corecte.

ii. Traduceți în limba română:

14. Lufarufa aba kabadaro tora hiyaro oma.
15. Hushimaku we.
16. Horhorho diakoka to shibabe.

iii. Traduceți în limba lokono:

- N. Bărbatul va asculta.
- O. Noi vom râde.
- P. Ei vor țipa.
- Q. Sunt trei bărbați aici.

(g) Pe foaia de răspuns este inclusă o listă de cuvinte limba garifuna. Traduceți cât mai multe în limba română.

△ Limba garifuna (limba caraibilor negri) aparține ramurei caraibe a familiei arawakane. Este vorbită de circa 150 000 de persoane în Honduras, Belize, Guatemala, Nicaragua, precum și în diaspora garifuna din SUA.

Limba lokono (limba arawak) aparține ramurei caraibe a familiei arawakane. Este vorbită de circa 2 500 de persoane în Guyana franceză, Suriname, Guyana și Venezuela.

Limba kari'ña (limba carib) aparține familiei caribane. Este vorbită de circa 6 000 de persoane în Guyana franceză, Suriname, Guyana și Venezuela.

IDES = Instituto Departamental Espiritu del Siglo (Institutul departamental „Spiritul Secolului”) este o organizație situată în Trujillo, departamentul Colón (Honduras).

ch (garifuna) = c în cuvântul *ceai*; h (garifuna) = h; j (kari'ña) = y (garifuna) = i în *iarnă*; kh și th (lokono) se pronunță ca k și t, respectiv, dar cu aspirație; ñ (garifuna) ≈ ni în cuvântul *oameni*; ü (garifuna) = u (lokono) = î.

Un metis este o persoană vorbitoare de limba spaniolă cu ascendență mixtă, europeană și amerindiană. În schimb, persoanele garifuna au o ascendență mixtă africană și amerindiană. Casava este o pâine crocantă, rotundă, făcută din făină de manioc.

△ O explicație adăugătoare, pe lângă răspunsuri, nu se cere și nici nu va fi notată.

—Andrei Niculin, Milena Veneva

Textul în română: Dan Mirea, Bruno L'Astorina.

Succes!

- (b)
- Ariengatu nóguchu nun nabuidunu muna.
 - Hísieti uwi lun.
 - Nani guríara to.
 - ¿Ka babuserubai?
 - Ibidieti nun átirila irumu tau.
 - Yumbuitibu hamuga anhabu giara.
 - Áfarati búguchi aban ounli.
 - Háluaha háfuridun óuchaha haruga.
 - Nidin aríahai úduraü.
 - Nuguya mabuseruntina nuádigimari.
 - ¿Ka tiri lani señora?
 - Ariha hamutina súdara.
 - ¿Ka abu ludin?
 - ¿Ka biribai?
 - Wagía madüguntiwa guríara.
 - Máfaru numutu hiñaru to.
- (c)
- *Eu nu știu cum îl cheamă pe tatăl tău.*
 - *Ei nu văd acest loc.*
 - *Voi nu știți cum îl cheamă pe acest bărbat.*
 - *Această mătură este a noastră.*
 - *Tu nu m-ai ucis.*
 - *Noi nu vedem această barcă.*
- (d)
- i.
• femeie	• tu
• bunică	• a ucide
• ureche	• a dormi
• mână	• a vedea
• braț	• după
• acel	• unu
• acea	• doi
- ii. _____ > _____

(e)

garifuna (vorbire feminină)	garifuna (vorbire masculină)	lokono	kari'ña	română
eyeri		wadili	wokory	
	ati			<i>ardei iute</i>
		dei	awu	
		dakoti	ypupuru	<i>picioarul meu</i>
			ajamosaiky	<i>unghia/gheara ta</i>
		kathi	nuno	
	baligi		werùnòpo	
	amürü	bui		→ (d)
				<i>hamacul meu</i>
	würi			<i>femeie</i>
	hugía (huguya)		amyjaron	
		kabun	oruwa	
	günwüri		kowai	<i>cârlig</i>
hürü	wayumu	koa	wajumo	<i>crab</i>
		kodibio	tonoro	
		dalikin	yjeky	<i>animalul meu de casă</i>
		marishi	awasi	
			enàtary	<i>nasul lui</i>
			kurijara	
		banahu	ore	
		shifen	ituna	<i>a se amări</i>
	mua		nono	
		shimarha	pyrywa	<i>săgeată</i>
		oniabo, iniabo	tuna	
		khayaba	kusipo	<i>purice</i>
		ikikhodo	wàto	
		hadali		<i>soare</i>
		bahu rheroko	pena	<i>ușă</i>
	núbana		yjere	
		shiba		<i>piatră</i>
		udaha	pi	<i>piele</i>

- (f) i. 1. Bian thoyothonon dadukha.
2. Bian horhorho yâka.
3. Bian kasakabo diki landa.
4. Dashî danoro diakoka.
5. Dashimakufa hîri lokoa hu.
6. Ikî kolokoka to hime.
7. Ludukha to kabadaro.
8. Lufarafa to kabadaro oma.
9. Lufarafa.
10. Lufarufa aba kabadaro.
11. Namithadufa de.
12. To thoyotho kanabafa to kodibiobe khonan.
13. To thoyotho kanabufa to kodibiobe.
- ii. 14. Lufarufa aba kabadaro tora hiyaro oma.
15. Hushimaku we.
16. Horhorho diakoka to shibabe.
- iii. N. *Bărbatul va asculta.*
O. *Noi vom râde.*
P. *Ei vor țipa.*
Q. *Sunt trei bărbați aici.*

(g)

• abu	• anura	• irumu
• ábuna	• ariha	• ladüga
• achülüra	• ariñaha	• ligía
• adeira	• arüna	• nugía (nuguya)
• adüga	• ásurá	• ou(n)we
• adumureha	• áwaha	• súdara
• adura	• ayawa	• sun
• áfara	• bugía (buguya)	• tugía (tuguya)
• afeidira	• ebelura	• uagu
• áfurida	• eifi	• úduraü
• áluaha	• eiga	• umadaü
• aluguraha	• hagía	• un
• anhein	• halaü	• wagía
• anihein	• íchiga	• ya